

De Reformatie

WEEKBLAD TOT ONTWIKKELING VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

KERKELIJK LEVEN / C.J. de Ruijter

In dit nummer:

KERKELIJK LEVEN 65

C.J. de Ruijter

Wie oren heeft...

MEDITATIEF 69

Jt. Janssen

Vanwaar die zekerheid?

ACHTERGRONDEN 71

M.E. Hoekzema

Aandacht voor de
persoon en het optreden
van de predikant 1GEMEENTE IN
OPBOUW 75

H. Folkers

Bijbelstudie
in modules

H.J.J. Feenstra 77

Van gisteren
naar morgenAAN DE
BROEDERWEG 80

J.H. Smit

'Wie dit doen, zullen
een oordeel over
zich brengen'*en verder...*Boekbespreking
Meeglezen
Uit de kerken

WIE OREN HEEFT...

Luisteren is een belangrijke bezigheid in de kerk. Een kerkmens hoort heel wat preken in zijn leven. Minstens honderd per jaar. Je vraagt je wel eens af, hoeveel rendement dat oplevert. Zeker een dominee stelt die vraag wel eens. Maar ook als kerkganger ben je daar wel mee bezig. Want je merkt dat het soms knap lastig is om de preek actief te verwerken. Soms gaat het ook wel het ene oor in, het andere oor uit. In dit artikel maak ik een paar opmerkingen bij ons luisteren naar de preek.

Luisterproblemen

Luisteren is helemaal niet makkelijk. Dat geldt eigenlijk voor elk mens. Ik bedoel dat nu niet in de eerste plaats als karaktertrek. Natuurlijk is de ene mens meer een prater en de ander een luisteraar. Maar het luisteren waar het in de kerk om gaat, speelt zich nog wat dieper af. Gehoor geven aan een a(A)nder zit ons niet direct in het bloed. On-gehoor-zaamheid is een trek die je vanaf je geboorte bij je

hebt. Maar dat wordt nog eens extra versterkt door onze samenleving. Wij zijn in deze wereld tamelijk zelfbewuste mensen geworden. We leren een eigen mening te hebben. En die vooral niet onder stoelen of banken te steken. Tegen die achtergrond ontstaan er gemakkelijk luisterproblemen. Onze wereld is er vol van. Het is niet voor niets, dat onze tijd zoveel aandacht besteedt aan communicatie. Dat heeft ook te maken met een grote onmacht tot opstaan voor

een ander. In dat licht is het niet vreemd, dat er ook in de kerk problemen ontstaan bij het luisteren naar de preek. Ik stip een paar van die problemen even aan.

Oud nieuws

Er kan al direct een moeite zitten in de gewoonte van onze kerkgang. Wij groeien bijna allemaal op in een christelijk gezin. Van **jongsaf** zijn we bekend met het evangelie. Daar zit iets heel moois in. Het vanzelfsprekende van je kennis van God geeft houvast. Je kunt de Bijbel eigenlijk niet meer wegdenken uit je leven.

Maar tegelijk kan daar een **verzoe-**

king in liggen. Als iets **vanzelfspre-**kends is geworden, kan het ook zijn glans verliezen. Je kunt aan sommige dingen zo gewend raken, dat je ze niet eens meer scherp ziet. Dan gaat de verwondering er gauw af. Naar de kerk gaan kan dan iets **krijgen** van het oude vertrouwde paadje lopen. Er is dan soms niet zoveel verwachting meer bij een kerkganger. Dat is dodelijk voor je luisterhouding. De preek kan dan gemakkelijk terecht komen in de rubriek 'oud nieuws'.

Mensen die met dit probleem **zit-**ten, kunnen verschrikkelijk teleurgesteld de kerk uitkomen. 'Het was allemaal wel waar, maar dit wisten we al wel.' Zo leg je de preek **ge-**makkelijk naast je neer. Je voelt je niet zo gauw geroepen er mee aan het werk te gaan.

Vervreemding

Van een andere kant wordt onze moeite om te luisteren **vaak** nog versterkt. Dat heeft veel te maken met de manier waarop je in het leven staat. Het is een feit, dat veel kerkmensen **soms afstand voelen** groeien tot het evangelie. En die **af-**stand groeit vaak vanuit het **alle-**daagse leven. Er is zo weinig, dat in het gewone leven in deze wereld herinnert aan God. En als je met twee benen midden in die wereld staat, groeit er soms vervreemding. In onze kerken is dit een groot probleem aan het worden. Voordat je het weet ga je in twee werelden leven. De wereld van alledag en de wereld van je geloof. De wereld van door de week en de wereld van zondag.

Als je vanuit die vervreemding naar de kerk gaat, kun je behoorlijk geblokkeerd worden in het **luiste-**ren. Want je luistert eigenlijk om zo te zeggen met een door-de-weekse hart. Je luistert vanuit je dagelijkse ervaring. En je probeert te ontdekken wat dat te maken heeft met God. Maar dat valt niet mee. De afstand die er gegroeid is, valt niet zomaar ineens weg. Dat probleem wordt nog des te er-

ger door de taal die vaak in de kerk wordt gebruikt. Wij kennen allemaal uit en te na de bekende woorden als zonde, gerechtigheid, verbond, goedertierenheid enz. Maar die woorden kunnen zo uitslijten, dat je je er nauwelijks meer iets bij voorstelt. Het zijn ook woorden, die niet bij ons dagelijks taalgebruik passen. Als de taal van de preek ook typische **kerktaal** wordt, kun je je des te **vreemder** voelen.

Consumptief luisteren

Het is duidelijk, dat zo de barrières zich opstapelen. Langzamerhand verander je als kerkganger. En dat is goed te merken voor de dominees. Veel kerkgangers beginnen een andere houding aan te nemen tegenover de preek. Ze zijn tegenwoordig vaak vooral geïnteresseerd in de vraag: Gaat de preek ook over mij? Dat is het nl. dat ze graag willen horen. Dat duidelijk gemaakt wordt wat het evangelie met hun dagelijks leven te maken heeft. Als dat niet gebeurt, haken veel kerkgangers gemakkelijk af.

Ik noem zo'n houding een consumptieve luisterhouding. Daarmee bedoel ik, dat je alleen gericht bent op wat jou belangrijk lijkt. Als een bewuste consument kom je naar de kerk. En je kiest uit het aanbod wat je bij jou vindt passen. Dat consumeer je en de rest laat je liggen. Daarmee ben je dus begonnen te selecteren uit de preek. En de vraag is maar, op grond waarvan je een selectie maakt.

Omgang

Ik denk, dat consumptief luisteren niet goed is. Toch zit er m.i. wel een positief element in. Er spreekt uit zo'n houding tenminste wel een zekere honger. Ik ben er ook van overtuigd, dat er vandaag honger is naar preken waar de mensen zich door geraakt voelen. Daar mogen we blij mee zijn. Er is echt wel bereidheid tot luisteren. Alleen is het vaak wel een beperkte

KERNREDACTIE:

PROF. DR. M. TE VELDE,
DRS. G.J. VAN MIDDELKOOP.

OVERIGE REDACTIELEDEN:

DRS. R. TER BEEK, DRS. B. BOS,
DRS. A.L.Th. DE BRUIJNE, DRS. B. LUITEN,
PROF. DR. C.J. DE RUIJTER,
DRS. H. VELDMAN.

MEDEWERKERS:

J.J.D. BAAS, DRS. C.J. HAAK,
J.M. DE JONG, DRS. J. SMELIK.

REDACTIE-ASSISTENT:

W.L. DE GRAAFF, Wortmanstraat 138, 8265
AG Kampen, Tel. (05202) 31201.

Alle stukken bestemd voor de Redactie aan:
De Reformatie, Postbus 24, 8260 AA te Kampen.

ADMINISTRATIE/ADVERTENTIES:

Uitgeverij Oosterbaan & Le Cointre B.V.,
Postrekening 406040 t.n.v.,
De Reformatie, Goes, Postbus 25.4460 AA
Goes. Tel. (01100) 15591.

ABONNEMENT:

f 85,75 per jaar; f 46,25 per halfjaar; studenten f 70,25 per jaar (binnenland). Buitenland: f 144,50 per jaar (zeepost).

Een abonnement kan per maand inaan, maar slechts beëindigd worden uiterlijk twee maanden voor het verstrijken van de betalingstermijn (opzegging van jaarabonnement vóór 1 november, van een halfjaarabonnement vóór 1 juni).

Losse nummers f 1,95 (excl. porto).

De Reformatie is op cassette verkrijgbaar bij de Stichting Bralectah. Tel. (05210) 15946.

ADVERTENTIES:

Prijs: f 0,63 per mm. Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uitgever is het niet toegestaan artikelen uit dit blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

vorm van luisteren. Ik zou het willen noemen: luisteren vanuit jezelf. Jij zelf wordt de maat waarmee je afmeet wat je aan de preek hebt. Dat betekent, dat de preek dus door jouw beugel moet kunnen. En ongetwijfeld valt daarbij dan heel wat af. Maar je moet dan niet verwonderd staan als je weinig overhoudt. Goed bekeken is dat natuurlijk ook helemaal geen luisterhouding. In een echte luisterhouding stel je je open voor de ander. Je bent ontvankelijk voor wat die ander geeft van zichzelf. Zo gaat dat toch in een relatie. Als je hart naar de ander uitgaat, staat je oor voor die ander open. Natuurlijk wil je ook dingen horen die op jou slaan. Maar je bent toch betrokken bij alles wat die ander te zeggen heeft! Juist omdat je bij die ander hoort. Je luistert niet van jezelf uit, maar naar die ander toe.

Een luisterhouding is dus een kwestie van omgang. Mijns inziens zit daar ook het eigenlijke probleem. Als wij het echte luisteren verleren, komt dat omdat we vervreemden van de omgang met God. Ik ga daar nu niet dieper op in. Maar dat is natuurlijk wel het eigenlijke pastorale probleem. Er is een wijdverbreide onmacht die veel mensen ervaren bij het bijbel-lezen en bidden.

Luisterhulp

Er zijn veel signalen te bespeuren, dat dit soort luisterproblemen sterk opkomt in de kerk. De vraag is dan: hoe ga je daarmee om? De dominees krijgen hier veel vragen over te verwerken. Daar ben je ook aan een goed adres. En de vraag is dan vaak: 'Dominee, ik wil graag dat de preek over mij gaat'. En de dominee is verstandig, als hij zo'n vraag niet negeert. Maar dat is niet genoeg. Als jij als hoorder daar zelf niet actief in wordt, blijft de preek nog buiten je leven staan. Het is nodig om actief bezig te zijn met de preek. In het algemeen zijn mensen daar best toe bereid. Je wilt als luisteraar graag de preek met je

meenemen de kerk uit. Maar dat is lastiger dan je denkt. Je probeert het vaak nog wel even, op het kerkplein, of onder de koffie. Maar soms kun je weer heel snel terug zijn in je eigen wereld. En zo blijft de preek alsnog een eiland. Daar is meer hulp voor nodig. Hulp waardoor je op eenvoudige manier zelf met de preek aan de slag kunt. Ik ben daarom erg blij, dat onlangs zo'n hulpmiddel is aangeboden in onze kerken. Ik bedoel de luisterwijzer bij de preek, die het GVI vorige maand publiceerde van de hand van drs. R. Robbe. U vindt de luisterwijzer bij dit artikel afgedrukt.

Ieder **kerkmens** moet met de preek aan de slag kunnen gaan. En dat is met deze duidelijke vragen ook precies het geval.

Met deze vragen kun je je niet (meer) van de preek afmaken. En je wordt gedwongen te letten op je eigen luisterhouding. Als je ernstig met deze vragen bezig bent, merk je dat je niet zomaar in de kerk kunt gaan zitten. Biddend luisteren is een voorwaarde om eerlijk het antwoord op de vragen te zoeken. Wat dat betreft mogen we heel dankbaar zijn voor dit initiatief van het GVI.

Natuurlijk is het wel belangrijk om zo'n luisterwijzer bewust te **gebruik**

LUISTERWIJZER bij de preek

(ouderen: lees voor je u)

1. Wat was voor jou de boodschap van deze preek?
2. Wat heeft in deze preek je vertrouwen op God versterkt?
3. Verandert deze preek je kijk op jezelf, je naaste of je omgeving?
4. Welk deel van deze preek sprak jou speciaal aan? Waardoor kwam dat?
5. Wat zou je van deze preek in je gebed brengen?
6. Wat heeft in je (luister)houding ertoe bijgedragen dat de preek goed bij je landde?

Een middel om te gebruiken

Wat direct opvalt aan de **luisterwijzer**, is de eenvoud. Het is zo simpel, dat sommige mensen tegen me zeiden: 'Dat had ik zelf ook wel kunnen bedenken'. (Maar ze hadden het dus niet zelf bedacht. Terwijl ze het luisterprobleem wel kenden.) Dat het simpel is geworden, maakt het m.i. juist erg bruikbaar.

Bij de presentatie raadde men aan de luisterwijzer voor in het kerkboek te leggen of te plakken. Dat lijkt me een goed idee. Maar ik denk niet, dat we de vragen nu ook automatisch bij elke preek moeten willen afwerken. Elke zondag twee keer is, denk ik, een te hoge eis. Juist dan laat je het er weer gemakkelijk bij zitten, omdat je het toch niet op kunt brengen. Het belang-

rijkste is om er gewoon zo af en toe mee te beginnen. En dan vooral b.v. bij een preek waar je negatief over was. De vragen kunnen je helpen om toch vruchtbaar bezig te zijn met wat je hoorde. Ieder moet als vanzelf vinden, hoe vaak hij de luisterwijzer gebruikt. En uiteindelijk kan het best zijn, dat de vragen min of meer overbodig worden. Je kweekt nl. een houding aan. En dat is het doel waarvoor dit middel dient.

Je kunt de luisterwijzer natuurlijk ook heel goed gebruiken in een groep. In het gezin b.v. onder de koffie. Maar ook op vereniging af en toe. De dominee zou ook regelmatig de vragen kunnen doornemen met de catechisanten. Zo kan er rond de preek een prachtige uitwisseling tot stand komen.

Luisteren en (s)preken

Ik ben dus duidelijk enthousiast over deze luisterwijzer. Toch denk ik niet dat daarmee meteen alle problemen opgelost zijn. Ten diepste komt dit probleem nl. uit op de geestelijke strijd die blijft tot de jongste dag. Maar daar komt bij, dat dit een probleem is waar ook nog een andere kant aan zit. Ik vond dat laatst heel scherp onder woorden gebracht in het ND. Iemand schreef een Ingezonden n.a.v. de introductie van de luisterwijzer. Zijn brief kwam zo ongeveer hierop neer: 'Ik wil wel een luisterwijzer in m'n Bijbel plakken, maar dan moet de dominee wel een spreekwijzer in zijn Bijbel plakken'.

Ik ben het daarmee eens. Want de dominee kan maar niet simpel zeggen: 'Je zet je oren maar open en daarmee uit'. Een prediker heeft er ook een boodschap aan om zijn hoorders te bereiken. Dat is zijn verplichting. Je zult als dominee je gemeente moeten willen ophalen waar zij zit met haar gedachten en behoeften. Als je dat niet wilt, kun je binnenkort wel ophouden. Bovendien kan een dominee door zijn manier van preken ook afstand

kweken. Als de preek over de hoofden heengaait, wordt de afstand tussen kansel en gemeente groter. Er ligt dus een verantwoordelijkheid aan twee kanten. En dat is logisch. Communicatie is een kwestie van luisteren en spreken. Dat gaat ook op voor de preek. Wie oren heeft, moet leren biddend te luisteren en ontvankelijk zijn: De Geest spreekt je aan. Wie preekt, moet biddend alles geven om de gemeente ook werkelijk te bereiken: De Geest gebruikt jouw dienst. Tegen de hoorder zeggen we: Luister niet vanuit jezelf, maar naar de Ander toe. Tegen de prediker mogen we dan ook zeggen: Preek niet vanuit jezelf, maar naar de gemeente toe.

Er mag dus naast een luisterwijzer ook wel aandacht zijn voor een (s)preekwijzer. Maar dan is het ook goed om te vermelden, dat daar hard aan wordt gewerkt. Ik weet dat veel dominees ernstig bezig zijn met de vraag, hoe ze met hun preken de gemeente het beste kunnen bereiken. De dominees hebben er dit voorjaar zelfs een driedaags congres aan gewijd. En ook bij de opleiding wordt aan dit punt veel aandacht besteed.

Het gesprek rond de preek

Er ligt dus een wederzijdse verantwoordelijkheid bij prediker en gemeente. Het komt er op aan, dat we voor die verantwoordelijkheid zo goed mogelijk toegerust zijn. Mijns inziens is de luisterwijzer daarbij een belangrijk hulpmiddel. Maar laten we niet denken, dat we er dan zijn. Dan begint het pas. Dan kan nl. het gesprek over de preek beginnen. Het staat voor mij vast, dat we daar de komende tijd aan moeten gaan werken. Dat er een constant contact rond de preek op gang komt tussen dominee en gemeente. Vervreemding rond de preek is op dit ogenblik duidelijk te signaleren. Dat wijst er ook op, dat de dominee vaak te veel alleen bezig is geweest. Zonder dat de gemeente er bij betrokken werd. De

enige manier om daar effectief tegen te vechten is intensief contact over en weer. Zodat de gemeente zich betrokken weet bij de prediking. Zodat de dominee de gemeente te betreft in dat belangrijke werk. Wie oren heeft, moet willen leren luisteren. Maar ook wie preekt, moet dat zich telkens opnieuw eigen maken.

Extra nummers van De Reformatie..

...kunt u bestellen door overmaking van de kosten op postrekening 40 60 40 t.n.v. De Reformatie-Goes, onder vermelding van jaargang en nummer.

Dit zijn de kosten (incl. porto):

1	ex	f	3,35
2	ex	f	6,00
3	ex	f	8,65
4	ex	f	10,60
5	ex	f	12,55

Na ontvangst van het bedrag wordt uw bestelling per omgaande uitgevoerd.

Ik geloof, kom mijn ongeloof te hulp!

(Marcus 9,24)

De woorden hierboven zijn van een vader in grote moeilijkheden. Zijn zoon wordt vanaf zijn **kinderjaren** geplaagd door een demon die hem kwaad doet. Hij kan niet horen, ook niet praten en heeft te lijden onder verschijnselen die wij kennen van epilepsie (vss. 17.18.25). Meerdere keren is de jongen ternauwernood ontkomen aan de verdrinkingsdood. Het vuur was eveneens een voortdurend risico (vs. 21).

De discipelen van de Here Jezus hebben niets voor deze man en zijn zoon kunnen doen. Jezus zelf is afwezig geweest. Hij was, met drie van zijn leerlingen, op de berg van de **verheerlijking** (vs. 2-18). Wij denken wellicht: logisch, wie zou iets tegen zo'n duivelse geest kunnen beginnen? Jezus denkt en spreekt anders: o, ongelovig geslacht, hoelang zal Ik nog bij u zijn? Hoelang zal Ik u nog verdragen? In deze woorden klinkt een beschuldiging over het blijkbaar aanwezige ongeloof. Bij wie? Wie heeft de Here Jezus op het oog? Het verwijt is zo algemeen geformuleerd – 'ongelovig geslacht', zegt de Here, dat we mogen denken aan meerderen: de discipelen, de omstanders, maar ook aan de vader van de jongen. De Here Jezus wordt op dit moment omgeven door ongeloof. De macht van de duivel blijkt niet alleen in de bezetenheid van die zoon, maar zeker ook in het ongeloof in de Zoon van God.

Dat de vader niet gelooft in de

macht van Jezus, is af te leiden uit de manier waarop hij zijn vraag om hulp formuleert: Maar als Gij iets doen kunt, help ons en heb medelijden met ons (vs. 22). Er is aarzeling in zijn vraag op te merken, twijfel, of hij met zijn probleem wel aan het goede adres is. Wellicht is hij daarom ook niet eerder bij de Here Jezus gekomen, hoewel zijn zoon al jarenlang geplaagd wordt en de Here al langere tijd in Galilea rondtrok. In reactie op deze twijfel stelt de Here aan hem de eis om te geloven: Als gij kunt! Alle dingen zijn mogelijk voor wie gelooft (vs. 23).

Dan volgt de doorbraak van het geloof. Hoe de man zover komt is niet te beschrijven. De Bijbel zegt wel, dat het geloof ontstaat door de Geest van God. Een werk van de Geest, dat de gelovigen mogen ervaren, maar niet kunnen uitleggen (vgl. Dordtse Leerregels III/IV,13). In de ontmoeting met de Here Jezus, die zo stellig spreekt, komt deze vader tot overgave en vertrouwen. En dat belijdt hij: Ik geloof. In één adem voegt hij eraan toe: kom mijn ongeloof te hulp. Strikt genomen klopt het nu nog niet. Gelooft hij nu wel? Of gelooft hij niet? Maar zo is onze werkelijkheid. Wij geloven op aarde en hier bestaat geen onaangevochten geloof.

Terecht hebben wij leren spreken over de zekerheid van het geloof. De Schrift gaat ons daarin voor. Bijvoorbeeld daar, waar in de brieven van Paulus gezegd wordt wat wij weten over God en zijn liefde (Rom. 8,28) en over de vastheid die dat geeft (Rom. 8,18.38). De beloften van de Here, onze God, zijn eenvoudig betrouwbaar. Er is geen wettige reden om te twijfelen.

M meditatief

Geloven geeft zekerheid De kerk mag grote woorden spreken: wij geloven, wij belijden, wij verwachten. Ze moet zelfs, want ze zegt de woorden na die God haar gegeven heeft. En wij zijn geroepen ermee in te stemmen. Er is geen goed motief om het na te laten.

Terecht spreekt de vader van de geplaagde jongen zijn vertrouwen uit in de Here Jezus. Bij Hem zijn alle dingen mogelijk en wie dat gelooft, zal het ervaren. Hij neemt straks zijn zoon gezond en wel mee naar huis.

Er is voor ons geen reden om te twijfelen. Het is ongepast wanneer wij met een zeker wantrouwen reageren op Gods belofte. Maar daarmee is niet gezegd, dat wij dus niet kunnen of zullen twijfelen. Wij geloven op aarde. Wij zijn mensen die niet gemakkelijk geloven, niet vrij zijn van soms vergaande aarzeling. We zijn gevoelig voor wat wij op dat moment ervaren als de werkelijkheid waarin God niet voorkomt. Wij nemen waar, dat mensen, los van de Here Jezus, hun leven opbouwen en daarin van het goede genieten. Zij hebben hun rust gevonden en dat zonder geloof. Wij raken onder de indruk van het menselijk kunnen en omdat de Schepper van de aarde en de mens weinig wordt genoemd, vergeten ook wij Hem soms. Wij weten geen raad met ons verdriet en het leed in de wereld en zijn zomaar van slag. Het niet-geloven zit in ons. Er huist in ons nog iets van ons oude verzet tegen God en tegen geloven. Daarom is er soms die aarzeling, de twijfel, het niet willen aanvaarden van wat God zegt, de moeite om eruit te leven. Zou er één christen zijn, die zich niet herkent in de woorden die de

vader uitspreekt in onze tekst? Gelukkig is die man bij de Here Jezus en vraagt hij Hem om hulp. Hij is met z'n geloofsproblemen stellig aan het goede adres. Wie gelooft, maar weet dat hij uit zichzelf niet kan blijven geloven, moet hulp verwachten en vragen bij God, die zekerheid wil geven.

Terwijl wij onderweg zijn op aarde, hebben wij het vaste Woord, de betrouwbare beloften. En daarbovenop ontvangen wij het water, het brood en de wijn, omdat onze goede God met ons onverstand en de zwakheid van ons geloof rekening houdt (N.G.B. art. 33). Dáárom klinkt steeds weer dat vrijmoedige 'wij geloven' en ook 'ik geloof'. Omdat er een God is, die onze onzekerheid weet te overwinnen. De schrijver van een veelgebruikte

AL ZOU DE VIJGEBOOM NIET BLOEIEN

meditatieve verklaring van de brief van Judas, ds. M.J.C. Blok, heeft nu een soortgelijke studie gewijd aan een deel van het Oude Testament, het bijbelboek *Habakuk*. In negen hoofdstukken toont ds. Blok op een indringende wijze aan hoe actueel de boodschap van Habakuk is. De ondertitel laat zien waar de schrijver vooral aan denkt: het probleem van de secularisatie in de kerk en van onrecht, geweld en lijden.

Het gaat om preken die zodanig zijn omgewerkt, dat ze nu heel goed gebruikt kunnen worden op verenigingen in ander bijbelstudieverband.

Het boek biedt meer dan gedegen exegese. De schrijver weet heel concreet, en heel ernstig, het probleem van de secularisatie in de kerk bij de lezers te brengen. Je wordt hier niet alleen geconfronteerd met Habakuk en met de wereldwijking van de kerk in zijn tijd, maar ook met de situatie in de Gereformeerde Kerken vandaag. Je wordt gedwongen om kritisch naar jezelf te kijken! Calvijn is een duidelijke aanwezige in dit boek, als schriftuitleggeren als bidder (elk hoofdstuk eindigt met een gebed van Calvijn), en dat is alleen maar winst. Niet ieder hoofdstuk is even overtuigend. Hoofdstuk 3 is inhoudelijk wat mager uitgevallen en de 'boodschap voor vandaag' daar verwoord sluit m.i. te weinig aan bij de boodschap van Habakuk zelf. Maar daar staan genoeg inhoudelijke hoofdstukken tegenover, bijvoorbeeld het laatste prachtige hoofdstuk over het 'nochtans' van het geloof.

Verenigingen die nadenken over het studieprogramma voor het moeten dan echter vooraf nog wel

G. Gunnink

B boekbespreking

nieuwe seizoenen zullen er geen spijt van krijgen wanneer ze dit boek op het rooster te plaatsen. De besturen even nadenken over een goede verdeling van de stof. De opmerking van de schrijver: 'Het moet mogelijk zijn dit boekje in drie avonden door te werken', lijkt me iets te optimistisch. Ik heb het totaal aantal gespreksvragen geteld, dat aan de verenigingsleden wordt voorgelegd. Het zijn er zevenentachtig! Is de bedoeling echt dat bijna dertig vragen op een avond worden afgewerkt? Hier zal geselecteerd moeten worden. Bij een voorzichtiger dosering zal *Al zou de vijgeboom niet bloeien* beter tot haar recht komen. Dat is het boek waard.

N.a.v.: M.J.C. Blok, *Al zou de vijgeboom niet bloeien, Habakuk: het probleem van de secularisatie in de kerk en van onrecht, geweld en lijden*. Uitg. Van de Berg, Kampen 1994. Omvang: 84 pagina's. Prijs: f 17,90.

AANDACHT VOOR DE PERSOON EN HET OPTREDEN VAN DE PREDIKANT 1

M.E. Hoekzema

1. Een nieuw studieprogramma

Aan de Theologische Universiteit van de Gereformeerde Kerken wordt gewerkt aan een nieuw studieprogramma. De opzet van de eerste vier studie jaren is klaar en er wordt al ervaring mee opgedaan in de praktijk. In het lopende cursusjaar wordt proefgedraaid met een nieuw programma voor het vijfde studiejaar en hopelijk zal in het cursusjaar 1995-1996 gewerkt kunnen worden met de nieuwe opzet voor de afstudeerfase.

In vergelijking met het oude programma is er nogal wat veranderd. Te veel om binnen dit kader op te sommen. Daarom geven we twee voorbeelden ter illustratie. Het eerste studiejaar (de propedeuse) was in het verleden sterk geconcentreerd op de klassieke talen en het Hebreeuws. Dat was voor veel studenten niet zo motiverend, vooral als zij een vooropleiding met alleen maar talen hadden gevolgd. Bovendien kregen de studenten geen beeld van wat **theologie-studeren** inhoudt en dus evenmin van hun eigen geschiktheid voor die studie. Het nieuwe propedeutisch jaar is minder 'talig' geworden en meer 'theologisch'. Het geeft de studenten de gelegenheid zich te oriënteren in de theologische studie en tevens de mogelijkheid zich een beeld te vormen van eigen geschiktheid en voorkeur. Een tweede voorbeeld. In het verleden maakten de studenten tijdens hun opleiding maar enkele preken. Wel woonden ze enkele jaren lang wekelijks de zogenaamde **preekcolleges** bij, waarin de **preekvoorstellingen** van hun collega-studenten wer-

den gepresenteerd en beoordeeld. Voor een deel van de studenten was dit een goede werkvorm. Heel wat andere studenten vertoonden echter een te laag leerrendement. Zij leerden te weinig van de bespreking van het kant-en-klare eindproduct, omdat zij geen beeld kregen van het **proces** dat tot zo'n eindproduct leidt. Wat zij eigenlijk nodig hadden, was een nauwkeurige fasering van het **preekvoorbereidingsproces** en daarnaast veel oefening in het maken van preken onder begeleiding.

In de nieuwe opleiding fungeert nu een opzet, waarbij de studenten in kleine groepen **systematisch** en **gefaseerd** preken leren maken, met veel variatie en veel oefening. De studenten leren wat de fasen van het preekvoorbereidingsproces zijn en hoe zij die in de praktijk moeten hanteren. Er is bijvoorbeeld speciale aandacht voor het komen tot de keuze van de tekst, voor het maken van thema's en verdelingen en voor de wijze van opzetten van preekschetsen. Regelmatig wordt in groepjes en tweetallen aan de voorbereiding van de eigen preek gewerkt. Ook wordt de beschikbare tijd voor het maken van de preek in de loop van de opleiding verder ingekort, om de a.s. predikanten te leren onder tijdsdruk toch een goede preek te leveren. Bovendien zal tijdens enkele oriëntatieweken in de praktijk, samen met de **predikant-mentor**, aan een preek over een bepaalde tekst moeten worden gewerkt en in de laatste fase van de opleiding, zal tijdens een afsluitend praktijkblok regelmatig in een gemeente worden gepreekt.

Op een ander aspect van de vernieuwing van het programma zal

verder worden ingegaan. Tijdens de opleiding wordt speciaal aandacht besteed aan **de persoon en het optreden** van de a.s. predikant. Die aandacht was in het verleden natuurlijk niet geheel afwezig. Maar in het nieuwe studieprogramma wordt er **opzettelijk** en **systematisch** aandacht aan besteed.

In onze bespreking hiervan gaan wij in op twee zaken:

- a. Waarom wordt er nu opzettelijk aandacht aan besteed en wat wordt er op dit moment aan gedaan? Hierover gaat het eerste artikel.
- b. Is het wel **juist** om hier **zo** de nadruk op te leggen? Past dat wel bij het ambt van predikant? Leidt het niet tot een socio-cultuurtje? En is het gevaar niet groot, dat de aandacht wordt afgeleid van het **wezenlijke** van het werk? Over deze vragen zal het tweede artikel gaan.

2. Het Woord en de persoon

In literatuur over de ambten in de kerk kwamen wij de volgende stellingen tegen:

- het gezag van het ambt is het gezag van het Woord;
- het gezag van de ambtsdräger is niet groter dan het gezag van het Woord dat hij spreekt.

Wij kunnen ons bij deze beide stellingen best iets voorstellen. Een gemeente heeft niets aan allerlei privé-meningen en -overtuigingen van een predikant of ouderling. Zij is er ook niet aan geboden. Het zui-ver brengen van Gods Woord en/of het spreken ernaar is **een centrale zaak** in het werk van een ambtsdräger. En voor het gezag van Gods

Woord moet de gemeente buigen. Of dat Woord nu komt vanaf de preekstoel of in een gesprek tijdens een bezoek aan huis.

Tegelijkertijd moeten we ons wel realiseren dat, om het voorbeeld van de preek te nemen, Gods Woord niet maar wordt voorgelezen, maar wordt *bediend*, dat wil zeggen:

- '*vertaald*', op een bepaalde manier uitgelegd, toegesneden en toegepast;
- *gepresenteerd* vanaf de preekstoel, door een bepaalde persoon, met zijn eigen stem, houding enzovoort.

En in die bediening *komt de hele persoon van de predikant mee*.

Voor iedere kerkganger is dat *zonder* meer duidelijk.

Hij merkt dat bijvoorbeeld *aan* de voorbeelden die de predikant gebruikt, *aan* bepaalde accenten die hij regelmatig legt, *aan* de toespitsing van de preek, *aan* de geheel eigen stijl en opbouw enzovoort.

Hij ziet dat ook *aan* de wijze waarop de preek vanaf de kansel wordt gepresenteerd: elke prediker heeft zijn eigen houding, mimiek (of gebrek eraan), zijn eigen *stemgebruik* en volume (soms zeer opvallend), en in enkele gevallen zelfs een speciale preektoon.

3. De persoonlijke uitstraling

Wat de kerkganger waarschijnlijk minder opvalt, maar wat voor het overkomen van de preek van fundamentele betekenis blijkt te zijn, is de *persoonlijke uitstraling* van de prediker. Daarmee wordt de totale 'sfeer' bedoeld die hij als persoon tijdens *het geheel* van de kerkdienst (meestal onbewust) uitstraalt, en die door de *gemeentelieden* (meestal even onbewust) wordt ondergaan en die voor hen als ondertoon het hele gebeuren kleurt. Ter illustratie een voorbeeld.

Een predikant kan, zonder het zelf te weten, een wat *sombere uitstraling* hebben. Het is allemaal even serieus en wat gedrukt. Wanneer

een gemeente zo'n predikant wekelijks aanhoort, went zij daar *natuurlijk* aan en merkt dit nauwelijks bewust op. De wat sombere, gedrukte sfeer is namelijk een constante *grondtoon* geworden van de beleving van de kerkdienst en hoort er bij wijze van spreken gewoon bij. Na verloop van tijd kan het echter gebeuren, dat in een gesprek over de Gereformeerde Kerken één van de jongeren in de gemeente reageert met: 'Het is bij ons in de kerk altijd zo somber. Het spreekt mij helemaal niet aan. Ik merk niets van blijdschap'. De oorzaak kan dan louter en alleen liggen in de wat sombere presentatie en uitstraling van de plaatselijke predikant. Soms worden de gemeenteleden zich dat bewust, wanneer er een predikant uit een andere gemeente komt preken, die precies de tegenovergestelde uitstraling heeft: *opgewekt en blij*. Dan merkt iedereen opeens dat het ook heel anders kan. En dat kan weer leiden tot gevoelens van teleurstelling over de eigen predikant en tot kritiek.

4. Wat straalt hij uit?

Soms kan het wel eens moeilijk zijn, om de uitstraling van een predikant kort en treffend te benoemen. Daarbij moet niet de fout worden begaan, dat alleen gelet wordt op de inhoud, opbouw en thematiek van de preek. De persoonlijke uitstraling kan daarin inderdaad zichtbaar worden, maar valt daar niet mee samen. Dat is te zien aan het volgende voorbeeld: een op zichzelf genomen inhoudelijk goede preek met een blijde toonzetting wordt gepubliceerd. Gelezen door een preeklezer met een sterk sombere uitstraling en presentatie kan deze preek nogal wat aan effect verliezen en zo een ander karakter krijgen. De inhoud en de presentatie moeten dus wel van elkaar onderscheiden worden.

Bovendien moet bedacht worden, dat de persoonlijke uitstraling niet alleen zichtbaar wordt via het preken, maar minstens even sterk via

het totaal van het optreden in de eredienst. Daarbij komt nog, dat deze uitstraling niet zelden meer dan één aspect heeft, al zal over het algemeen vooral één facet domineren. De oudere jeugd kan die kern vaak zeer goed in een enkel woord typeren.

We geven wat voorbeelden uit de praktijk. Bepaalde predikanten stralen vooral *vertrouwen* en *persoonlijk geloof* uit. Bij anderen domineert het *intellectuele*, het spitse; dit wordt vaak gecombineerd met het streven naar een originele of knappe exegese, of met een wat docerende stijl. Sommige predikanten zijn overwegend *ernstig*, zonder dat dit somber hoeft te zijn. Weer anderen maken vooral een opscherpende en *waarschuwend* indruk. Er zijn ook predikanten die emotioneel en *persoonlijk-betrokken* overkomen. Anderen zijn juist eerder wat *afstandelijk*. In sommige gevallen is het hele optreden van een bepaalde predikant wat *glad en geroutineerd*. Andere predikanten zijn het beste te typeren met: *duidelijk en overtuigend*. En zo zijn er nog heel wat andere mogelijkheden.

5. Tekstkeuze en persoon

We hebben nu gezien dat de inhoud van de preek, zoals die op papier staat, maar ook in het optreden van de predikant in de eredienst, de hele persoon meekomt.

We moeten constateren, dat dit zelfs het geval kan zijn met de *tekstkeuze*. Uit *tekstkeuze-onderzoek* is namelijk gebleken, dat nogal wat predikanten een zekere voorkeur hebben voor bepaalde thema's in de Bijbel. Een voorkeur die mee bepaald is door hun eigen ervaringen, geloofsleven en visie. Daarbij kunnen zij ook nog het idee hebben dat hun gemeente vooral bepaalde zaken nodig heeft. Bij hun *tekstkeuze* laten zij zich hierdoor dan (vaak zonder zich dat bewust te zijn) leiden. Als kerkganger kun je dat wel eens constateren: bepaalde typen bijbelgedeelten komen bij sommige predikanten heel zelden

aan de orde en bij anderen juist vaak.

6. Aandacht voor persoon en optreden is nodig

De tekstkeuze, de inhoud en de thematiek van de preek, de presentatie en het optreden in de eredienst: de hele persoon van de predikant komt erin mee. Daardoor kan het landen van de boodschap *bevoerd*, maar ook *belemmerd* worden. Daarom is het van belang hieraan direct al in de opleiding aandacht te besteden. Aandacht dus voor de persoon en het optreden van de predikant.

Nu hebben wij het in de voorgaande voorbeelden vooral gehad over de prediking en het voorgaan in de eredienst. Maar twee andere hoofdcomponenten van het werk van de predikant zijn *de catechese* en *het pastoraat*. En daarbij komt de persoon van de ambtsdrager nog veel *directer* en nadrukkelijker naar voren!

Wat bijvoorbeeld te denken van een predikant, die zeer duidelijke signalen van de jongeren om hulp en leiding tijdens catechisatie niet oppikt? Die wel 'les geeft', maar zijn catechisanten als mens niet bereikt? Die nauwelijks of geen band met ze *krijgt*?

En wat te denken van een predikant, die bij gezinsproblemen heel veel praat, snel zijn adviezen klaar heeft en snel zijn bijbeltje open heeft, maar niet goed heeft geluisterd en de eigenlijke problemen niet heeft gepeild?

Aandacht voor de persoon en het optreden van de predikant zijn zeker nodig!

7. De theorie

In het nieuwe studieprogramma is er speciale aandacht voor deze zaak. Omdat het een nieuw onderdeel van het programma is, bevinden wij ons nog in het stadium van ontwikkelen en ervaring opdoen. In de praktijk zal moeten blijken waar

bijstelling en aanvulling nodig zijn. Op dit moment wordt er zowel theoretisch als praktisch aandacht aan besteed. Allereerst iets over de theorie.

a. Themadag

Elk cursusjaar wordt er voor de eerstejaars studenten een **themadag** over het ambt gehouden, waaraan ook een zeer ervaren en een jonge predikant meewerken. De **themadag** in het voorbije cursusjaar was geheel gewijd aan de verhouding ambt-persoon en het belang van het persoonlijk functioneren.

b. Een nieuw vak

Direct al aan het begin van het derde studiejaar, wordt in het vak 'Theorie ambtelijk handelen' een basistheorie besproken die betrekking heeft op de persoon en het optreden van de predikant. Deze **basistheorie** gaat over het totale functioneren in prediking, catechese en zielzorg.

In het oude programma, werden de studenten rechtstreeks geconfronteerd met vakgebieden die zich concentreerden op één deelgebied van het werk van een predikant, zoals de homiletiek voor de prediking, de didactiek en de catechetiek voor de catechese, en de poimeniek voor de zielzorg. Deze vakken worden in het nieuwe programma ook nog gegeven. Maar voordat die vakken hun eigen lijn gaan volgen, wordt eerst in het vak Theorie ambtelijk handelen aandacht besteed aan wat in de verschillende werksituaties van de predikant het **gemeenschappelijke** is: de persoon van de dienaar van het Woord. Want in prediking, catechese en zielzorg is het namelijk **dezelfde persoon** die moet functioneren. Aan de verticale **vakkenlijn** gaat momenteel dus een horizontaal integratiepunt vooraf: het vak dat zich speciaal richt op de betekenis en het functioneren van de persoon.

Er is geen ruimte om in dit verband inhoudelijk meer over dit vak te vertellen. Er wordt door twee docenten een **collegeserie** aan gewijd

en er moet literatuur worden bestudeerd.

Wel kan het volgende opgemerkt worden.

Er is langdurig en voor meerdere beroepen onderzoek gedaan naar specifieke combinaties van **persoonlijkheidskenmerken**, die je al of niet zou moeten hebben om die beroepen goed te kunnen uitoefenen. Er zijn zelfs allerlei systemen en typologieën opgesteld. Maar het resultaat was teleurstellend. Deze ingang was duidelijk te smal. Of iemand bijvoorbeeld leiding zal kunnen geven, hangt niet af van één bepaalde combinatie van eigenschappen. Dat is bij meerdere **persoonlijkheidskenmerken** mogelijk. Bovendien speelt de **sociale situatie** waarin hij zal moeten functioneren een grote rol. In een bepaalde situatie kan een heel ander type leider nodig zijn. Het is dus te simpel om goed kunnen functioneren te koppelen aan een specifieke combinatie van persoonlijkheidskenmerken.

Wel is het zo, dat bepaalde **basisvoorwaarden** vervuld moeten zijn en **vaardigheden** moeten worden beheerst. Iemand die absoluut niet goed kan omgaan met zijn medemensen is ongeschikt voor een sociaal beroep. En iemand die uitgesproken en extreem bepaalde eigenschappen heeft of bepaalde vaardigheden mist, zal in specifieke beroepssituaties moeilijkheden kunnen **krijgen**.

Vervolgens is **een goede grondhouding** belangrijk, een bepaalde positieve wijze van benadering van de werksituatie en van de mensen die je daarin ontmoet. Zo'n grondhouding is niet iets wat je nu eenmaal hebt of niet hebt. Er kan aan worden gewerkt.

In het vak Theorie ambtelijk handelen, komt met name die grondhouding voor het beroep van predikant aan de orde en de componenten ervan worden besproken. Daarbij vallen begrippen als receptiviteit, dienstbaar-zakelijk, discretie, authenticiteit enzovoort. Elke student

moet de aspecten van die grondhouding op zichzelf toepassen, en moet proberen zijn eigen sterke en zwakke punten op te sporen om zo aan zichzelf te kunnen werken. Een gesprek over de resultaten van die zelfreflectie maakt onderdeel uit van de studie.

c. Binnen de ambtelijke vakken

Natuurlijk komen de persoon van de predikant en zijn optreden, opnieuw ter sprake binnen de vakken die speciaal beroepsvoorbereidend zijn, de zogenaamde ambtelijke vakken. Dat zijn de reeds genoemde vakken die gaan over prediking, catechese en zielzorg, maar ook vakken als liturgiek en **gemeente**-opbouw. In die vakken komen uiteraard ook heel andere zaken aan bod. Wat betrekking heeft op het persoonlijk functioneren is maar een deelaspect, dat echter steeds weer aan de orde komt. Om een enkel voorbeeld te noemen: bij het vak ontwikkelingspsychologie wordt bijvoorbeeld ingegaan op hoe je zélf moet zijn, en hoe je moet optreden wanneer er **conflicten** of moeilijkheden zijn met **jongeren**. En bij de didactiek van de catechese wordt besproken hoe je houding moet zijn ten opzichte van de catechisanten; hoe je ze moet benaderen; hoe je moet reageren bij bijvoorbeeld foutieve antwoorden en als er negatieve reacties van de catechisanten komen. En zo gaat het bij alle ambtelijke vakken.

staat centraal, maar het zal **duidelijk** zijn dat bij de **praktijk**oefeningen de eigen persoon niet buiten schot kan blijven en regelmatig aan de orde komt.

b. Director

Bij het presenteren van *preekvoorstellen* en vooral tijdens de cursus *preekpresentatie* komen eigen persoon en optreden **director** aan de orde. Dat blijkt uit vragen als: Hoe gebruik je je stem? Hoe kom je op deze manier op je publiek over? Hoe groot is de psychologische afstand tot het publiek? Ben je wel persoonlijk betrokken? Durf je je wel als persoon te geven? Enzo-voort.

c. Heel gericht

In het eerste tot en met het derde studiejaar, wordt door dhr. Bos van het GVI heel gericht gewerkt aan het persoonlijk functioneren of, anders gezegd, aan de vorming van de beroepshouding van de **studenten**. Daarbij staan onder meer **vragen** centraal als: Hoe kom ik op **anderen** over? Hoe zie ik mijzelf? Klopt dat met het beeld dat **anderen** van mij hebben? Wat zijn mijn

zwakke punten? Hoe kan ik daar aan werken?

d. Gecombineerd met praktijk

In het vijfde studiejaar volgt iedere student de stage catechese. Daarbij moet o.a. catechisatie gegeven worden aan één of meer groepen catechisanten. Bij de beoordeling wordt uiteraard gekeken naar zaken als: de wijze van uitleggen, het overhoren, het bordgebruik en de lesopbouw. Maar veel fundamentele zijn aandachtspunten als: Hoe was het contact met de groep? Durfde jij jezelf wel te geven? Pakte je, toen het nodig was, wel door? Kwam je vriendelijk over? Was je wel positief en stimulerend? Kortom: aandacht voor de persoon, de basishouding en het optreden van de a.s. predikant. En die aandacht blijft er, ook bij afsluitende praktijkperiode in het zesde studiejaar.

In het volgende artikel komt de vraag aan de orde, of zo de predikant als mens niet te centraal komt te staan. Het Woord moet het toch doen?

8. De praktijk

Theorie is niet genoeg. Er moet een koppeling komen met de praktijk. Daarom nu iets over de praktijkkant.

a. Zijdelings

In het vierde en in het vijfde studiejaar volgen de studenten een cursus *gesprekstechniek* en in het vijfde studiejaar een cursus *vergadertechniek* en *conflicthantering*, onder leiding van medewerkers van het GVI. Oefening in vaardigheden

Te koop gewaagd

**Theologische boeken
'De Steur'**

2e hands boekhandel en antiquariaat gespecialiseerd in theologie
Oudestraat 213, 8261 CM Kampen, tel. 05202-16276

Openingstijden: ma. t/m za. 10.00 tot 12.30 uur
13.30 tot 17.00 uur. Dinsdags gestoten.

De BGJ in ontwikkeling

De Bond van Gereformeerde Jongerenverenigingen heeft in haar lange bestaan een hele ontwikkeling doorgemaakt. In het begin was het een organisatie die jongeren hielp om zich op een christelijke manier voor te bereiden op een plaats en functie in de kerk, de staat en de maatschappij. Vooral tussen de beide wereldoorlogen heeft de bond (of hebben de bonden, als je de meisjesbond apart wilt noemen) een grote bloei gekend.

Na de Tweede Wereldoorlog veranderde, langzaam maar zeker, het karakter van het jeugdverenigingswerk. Jongeren kregen hun opleiding en vorming veel meer via het onderwijs, de verenigingen concentreerden zich meer en meer op de bijbelstudie.

Op zichzelf is dat geen verkeerde ontwikkeling. Door samen naar de Bijbel te luisteren, kun je best lijnen trekken naar het leven van alledag. Maar juist dat ideaal: wat kan ik met het onderwijs uit Gods Woord in mijn leven vandaag, is op de verenigingen wat in het gedrang gekomen.

Vroeger werd die relatie gelegd via gedegen studiemateriaal. En er was zoveel kader op de vereniging aanwezig, dat ook de gesprekken duidelijk gestructureerd werden.

Het materiaal is wel gebleven: de bond is steeds schetsen blijven uitgeven. En dit schetsenmateriaal heeft de ontwikkeling in de tijd ook wel redelijk bijgehouden.

Toch is een bepaalde klacht steeds weer en steeds intensiever te horen: het niveau van de bespreking op de verenigingen laat te wensen over.

Is daarvoor een oorzaak aan te wij-

zen? Jongelui zijn niet dommer dan vroeger, ook niet onverschilliger.

Misschien zijn ze wel sneller uit hun concentratie gebracht. Er komt zoveel op de jeugd af in deze tijd.

De vereniging is ook maar één van de vele plaatsen, waar ze al of niet met elkaar bezig zijn.

Ik geloof dat een van de belangrijkste oorzaken van het aangewezen gebrek aan niveau is: het gebrek aan leiding op de vereniging.

Vroeger kwam je op vereniging als je zestien jaar was. Daarvoor had je het werk geleerd onder de hoede van een jeugdleider. Maar op de grote jeugdvereniging werd je ook niet aan jezelf overgelaten. Want die vereniging werd gestuurd door jong-volwassenen, die vaak tot hun dertigste jaar leiding bleven geven aan dit werk. Weliswaar bestuurdde de vereniging zichzelf, maar daarbij beschikte ze over veel meer kader dan tegenwoordig. Die ouderen gaven samen de toon aan, bepaalden de sfeer, waaraan je je als jongere aanpaste.

In onze tijd komen jongeren nog steeds rond hun zestiende jaar op de vereniging. Maar meestal houden ze het na een jaar of vijf al voor gezien. Er zijn maar heel weinig leden van 22 jaar of ouder. Het gevolg is dat de jongelui veel meer aan zichzelf worden overgelaten, waardoor de kwaliteit van het werk schade leidt. Dat brengt oudere leden, die door het geringe leeftijdsverschil toch al weinig overwicht hebben, ertoe nog eerder af te haken: de vicieuze cirkel is rond.

Oplossingen

Ik denk dat we dit probleem reëel onder ogen moeten zien. En het ook voor en met de jeugd bespreken

Gemeente in opbouw

baar moeten maken. Daarvoor is het niet nodig dat je de verenigingen gaat bevoogden. Maar je kunt, vanuit de gemeente, wel hulp en begeleiding aanbieden. Zoals de oudervereniging de kleine jeugdverenigingen begeleid, zonder de leiders voor de voeten te lopen.

Naar mijn mening ligt hier een taak voor de kerkeraad. De kerkeraad is heel goed in staat om een paar jonge ambtsdragers aan te wijzen, die met de besturen van de jeugdverenigingen in contact treden. Als je het idee van bevoogding wilt voorkomen, kun je het beste samen een soort jeugdraad vormen. Binnen die raad kunnen de problemen van de verenigingen besproken worden en kan gezocht worden naar middelen om het werk te verbeteren. Ik vertel hier geen nieuws. Er zijn gemeenten in ons land, waar een en ander allang op deze manier functioneert.

Hebben jongeren een hekel aan zo'n contact of werkwijze? Over het algemeen niet. Integendeel, heel vaak wordt het als zeer positief ervaren. Jongelui kunnen heel goed als volgt reageren: eindelijk laat de kerkeraad eens zien dat hij zich voor ons interesseert!

Ten diepste verlangen veel jongeren naar een fijne verenigingsavond, naar een serieus debat, naar een goed gesprek. Als dat verlangen strandt op gebrek aan leiding, zijn ze meer dan eens gefrustreerd. En daarom zullen ze een stukje leiding, dat er gewoon moet zijn, met graagte aanvaarden.

Een andere vorm van leiding geven biedt de bond aan. In de eerste plaats via het bijbelstudie-materiaal, maar met ingang van dit jaar ook met 'modules'. Dat is een mo-

dern woord, dat u niet moet afschrikken. De bond wil graag dat jongeren bij een open Bijbel met elkaar doorpraten over hun geloof en hun leven. Vaak stagneert dat gesprek, omdat het blijft steken in uitlegkundige vragen over de bijbeltekst, of ontaardt in discussies over een beperkt aantal strijdpunten. Gesprekken zijn dat bovendien, die de meer praktisch ingestelde jongelui niet of nauwelijks raken. De bond heeft zich ten doel gesteld, rond het **bijbelstudiemateriaal**, modules te ontwerpen, waarin aanwijzingen worden gegeven hoe je met het **onderwerp** aan de slag moet gaan, bij de voorbereiding thuis en op de verenigingsavond. De stof benaderen via allerlei werkvormen is ook wel eerder gepropageerd. Maar dan werd het kiezen van zulke werkvormen aan het beleid van de leiders zelf overgelaten. Ook dat blijkt in veel gevallen te hoog gegrepen voor jongeren, die nauwelijks geleerd hebben een gesprek te leiden. Daarom wordt het nu anders benaderd. Bij elk onderwerp staat uitgebreid en helder omschreven hoe je ermee werken kunt: via stellingen en vragen, via interview of rollenspel, door een forumdiscussie, etc. Door deze concreet aangegeven **variantie** in werkvormen wordt bereikt dat jongeren, die van verschillend niveau zijn en heel onderscheiden gaven hebben, allemaal op hun manier bij een thema betrokken kunnen worden.

Ik ga dat nu niet allemaal uitwerken. Dat is de bedoeling van dit artikel niet. De eerste twee modules gaan over de kerk als gemeenschap der heiligen en over de liturgie. Samen zijn ze goed voor zo'n elf avonden. Twee andere verschijnen binnenkort: er is dus keuze genoeg.

Hulp gevraagd van ouders en ambtsdragers

Het initiatief van de bond verdient de aandacht. Als deze hulp wordt aangegrepen, zal de kwaliteit van het werk stijgen. Toch blijft er nog een probleem. De modules worden

door de bond aangeprezen via de eigen kanalen: naar de verenigingen en hun leden, via het blad **Stimulans**.

Het is mijn ervaring dat dat kanaal niet altijd optimaal functioneert. Dat komt niet door de bond, maar veeleer door de onmacht van verenigingsbesturen om zelfstandig dit materiaal te vertalen in **verenigingsbeleid**. Daarvoor missen ze eenvoudigweg het kader. Daarom schrijf ik dan ook dit artikel. Het is een attentie voor ouders en ambtsdragers.

Voor zover u jongeren in huis hebt, kunt u ook in aanraking komen met het blad **Stimulans** van de BGJ. In het septembernummer staat aangekondigd, wat ik u hier in samenvatting doorgeef. U zou er goed aan doen wanneer u kennis neemt van deze aankondiging en uw kinderen stimuleert om zo'n module te be-

stellen. Dan kun je je erin verdiepen en samen een weg zoeken om het gebruik ervan op vereniging bespreekbaar te maken. Nog beter is wanneer ambtsdragers met jongeren om de tafel gaan zitten om samen te bespreken hoe de vereniging met deze modules aan het werk kan gaan. Het is mijn vaste overtuiging dat in heel veel plaatsen dit initiatief alleen maar goed aan kan slaan, wanneer u als volwassenen daarbij de helpende hand biedt. U hoeft het werk de jongeren niet uit handen te nemen, maar u moet het wel goed in hun handen leggen.

Door een stukje begeleiding kan het jeugdwerk opnieuw opleven. Als daarvan het resultaat is dat meer jongeren meer gemotiveerd met elkaar rondom de Bijbel bezig zijn, dan hebben we samen een goede slag geslagen.

STICHTING AFBOW

De stichting *Afbouw* te Kampen stelt zich ten doel de beoefening van de gereformeerde theologie te bevorderen door met name te helpen bij de financiering van proefschriften ten dienste van promoties aan de Universiteit te Kampen.

Voor haar inkomsten is de stichting geheel aangewezen op giften van meelevende kerkleden.

Inlichtingen worden graag gegeven door het bestuur:

C. Trimp (05202-14869),

B. Kamphuis (05202-26248) en

J.G. de Kimpe (05202-16384).

Giften, die fiscaal aftrekbaar zijn, worden graag ingewacht via bankrekeningno. 63.18.36.934.

ten name van Stichting Afbouw
p/a Hoefblad 4
8265 GM Kampen.

Postrekening van de Credit Lyonnais Bank te Kampen: 806552.

VAN GISTEREN NAAR MORGEN

H.J.J. Feenstra

De Gereformeerde Kerken na de Vrijmaking 2

In twee artikelen geef ik een weergave van de door mij gegeven, in het kader van de 'Van Gisteren naar Morgen' over de Gereformeerde Kerken na de Vrijmaking. Vorige week kwam de verhouding tot de synodaal-gereformeerde kerken aan de orde. In tweede artikel van de jaren zestig.

De crisis voltrok zich rond twee zaken:

1. Afwijkende leringen, die de binding aan de belijdenis van de kerken en daarmee de eenheid van het ware geloof aantastten; en in verband daarmee de tolerantie die daarvoor gevraagd werd.
2. Het opbreken van het kerkverband: het independentisme.

Een actuele vraagstelling vandaag zou kunnen zijn: laten er inderdaad dingen niet goed gegaan zijn met de twee zoëven genoemde zaken, dan komt nog de vraag opzetten: was het nou allemaal zo erg dat er een kerkscheuring van moest komen? Waren het geen ondergeschikte, kleine punten? Waren de zaken rond het kerkverband echt zo wezenlijk, dat er mede daardoor een breuk moest komen?

Tijdens de cursusavonden liet ik de deelnemers een paar minuten met elkaar praten over de volgende twee stellingen:

- a. De breuk was onnodig; het ging

om futiliteiten, alleen om een beetje meer 'ruimte' in de marge. Er werd een 'ketterjacht' ontketend op ds. B. Telder e.a. b. 'Het ging vanaf de kwestie ds. A. Bos tot in het conflict rond de Open Brief van ds. B.J.F. Schoep e.a. om de vraag: Zullen wij gereformeerd blijven, ja of neen?'

'Wij zijn van de klip der hiërarchie in 1944 terecht gekomen in de draaikolk van het independentisme. Is het dan zo bevredigend, dat er extra veel lawaai is aan boord van het schip?' (Dr. J. Douma, *Herinnering en verwachting*, blz. 22 en 24.)

Vraag: voor welke mening kiest u/kies jij en waarom?

Afwijking van de confessie

Hoe ernstig is afwijking van de confessie? Dat werd actueel doordat ds. B. Telder een boek schreef, waarin hij aangaf niet meer te staan achter vraag en antwoord 57 van zondag 22 Heidelbergse Catechismus. Het geloof dat mijn ziel, wanneer ik sterf, terstond tot Chris-

tus wordt opgenomen, terwijl mijn lichaam begraven wordt, zou niet bijbels zijn, maar een Grieks-filosofisch denken, waarin de mens wordt opgesplitst in twee delen. Ook ds. C. Vonk verwierp HC 22,57. Hij noemde dit belijden de oudste leugen van satan. Een andere predikant, L.E. Oosterhof, kwam in strijd met de Dordtse Leerregels. In de kerk te Kampen werd een gevoel over Gods wet en met name het vierde gebod uitgedragen, dat niet klopte met wat we belijden.

De vraag is nu: is het zo'n ramp als op een onderdeel van de confessie eens wat anders wordt gedacht en gesproken. En als daarbij komt dat we in deze predikanten met vrome christenen te maken hebben, moeten we ze dan zo hard vallen? Ook dat personalisme, aanzien van de persoon, ging een eigen rol spelen in de jaren '60! Wat dit laatste betreft: dit personalismekan nooit een tegeninstantie zijn. Mogen we ooit vrome christenen liefhebben boven de Here en wat de Here ons openbaart? Hier kun je een parallel trekken met het woord van de Here Jezus: wie vader of moeder lief heeft boven Mij, is Mij niet waard. Dat verbiedt alle personalisme, dat ruimte maakt voor afwijking van wat de Here ons zegt.

De band/binding aan de confessie

Die binding vinden we als kerken van zo hoog belang, dat ambtsdraggers zich verplichten, via ondertekening, zich aan de leer van de kerk te houden. En dan niet zo ongeveer, in grote lijnen, maar precies. Er wordt verklaard dat de leer van de drie formulieren van een-

heid in alle delen geheel met Gods Woord overeenstemt. En **krijg** je ooit een bedenking tegen deze leer of een afwijkende mening, dan ga je dat niet, langs welk kanaal dan ook, leren en verdedigen, maar dan zul je je gevoelen in de kerkelijke weg aan de kerkelijke vergaderingen voorleggen voor onderzoek. Een goede zaak! Zo wordt gewaakt over de vrijheid van de gemeente. De gemeente is door Christus gekocht. En moet blijven bij Hem en het Woord van de genade. De gemeente heeft recht op het evangelie en mag niet de proeftuin van een dominee worden. Dat had b.v. ds. **Telder** beloofd. Toch schreef hij een boek met zijn afwijkende mening zonder in die kerkelijke weg te gaan! Wat ethisch gezien bepaald niet vroom is. Het is een zaak van vroomheid om het woord van de Here te eerbiedigen, waarin geschreven staat: uw ja zij ja en en uw nee nee. Is het vroom tegenover Efeziërs 3 : 17-19 (en een blijk van liefde!) om het gemeenschappelijk kerkelijk geloofsbezit aan de kant te schuiven voor jouw particuliere mening, zonder de kerkelijke weg te gaan?

Vervolgens: afwijking van de confessie is mijns inziens een zaak van grensoverschrijding. En daarom zo ingrijpend! In de confessie trekken we een grens: hier zijn we het over eens met elkaar. Dit geloven en belijden we samen. Zo drukken we onze eenheid in geloof uit. Die grens doorbreek je bij **afwijking** van de kerkelijke leer.

Neem bijvoorbeeld een dijk. Ook een dijk is een grens, die het land beschermt tegen het water. Als op één plaats die dijk doorbroken wordt, stroomt het water het land in. Dan is het functioneren van de dijk als geheel en als zodanig in ge-
ding.

Dan moet je niet zeggen: 'die dijk is toch bijna helemaal in orde, dus laten we niet zo zwaar tillen aan die ene doorbraak'.

Nog een voorbeeld: een muur die een afgrenzende functie heeft. Haal één steen uit die muur weg, dan

wordt die muur als geheel **aange-**tast. Er ontstaat een begin van **in-**stortingsgevaar voor die muur als zodanig.

En nu weer naar de confessie. De belijdenis markeert de eenheid in geloof. Snij je daar een stukje uit, dan ga je niet droog zitten rekenen en vergelijken hoe groot dat stukje is vergeleken met de rest. Dan is er een andere pijn in de kerk: hier wordt de eenheid in geloof verbroken. Het geheel van ons kerk-zijn met elkaar, daar wordt een gat in geschoten.

Gevolgen voor het kerkelijk leven

Dat blijkt ook in de praktijk van het kerkelijk leven. Want **afwijking** van de confessie is geen geïsoleerd gebeuren. Dat heeft gevolgen. Een kerkeraad komt in de moeite. De gemeente raakt verdeeld. De classis krijgt problemen. In Breda, waar ds. **Telder** predikant was, is het ondertekeningsformulier in die tijd veranderd! Op eigen houtje. Er kwam een **lossere** formulering, die niet meer stringent de eenheid van geloof handhaafde.

Wat ook gebeurde in Breda: de kerkvisitatie, bij kerkorde afgesproken door de kerken, werd **gewei-**gerd. Geen pottekijkers! Maar zo werd wel het kerkverband opgebroken. Er is dus een duidelijke samengang tussen afwijking van de **belij-**denis en de kerkrechtelijke kerkordelijke zaken in de jaren '60: het independentisme!

Independentisme

Het woord 'independent' wil zeggen: onafhankelijk. **Inde-**pendentisme in de kerk wil zeggen: we varen in onze plaatselijke kerk een eigen koers, los van de zusterkerken. Het is belangrijk hier goed te onderscheiden. In onze kerkorde is bepaald (artikel 33) dat geen kerk over andere kerken mag **heer-**sen. Elke kerk is een zelfstandig lichaam van Christus. Dat steunt b.v. op 1 Kor. 12 : 27. Vandaar artikel

83 KO. Maar zelfstandigheid is niet hetzelfde als: op zichzelf staan. In de jaren '50 en '60 werd die zelfstandigheid verwrongen tot dat op zichzelf staan. Ik noemde hierboven al Breda (**onderteke-**ningsformulier, kerkvisitatie). In 1957 al gebeurde het eens dat de classis Alkmaar-Zaandam geen **af-**gevaardigden stuurde naar de P.S. Noord-Holland. De classis had er geen boodschap aan. Ze bleven gewoon weg. Rond 1950 speelde er een kwestie Kralingen. De zaak zelf laten we voor wat het is. Maar wat nu van belang is: het kwam toen meer dan eens voor, dat kerkelijke besluiten in die zaak door **be-**trokkenen gewoon werden genegeerd. Terwijl we in het bekende artikel 31 KO hebben afgesproken ten aanzien van kerkelijke besluiten: je accepteert ze of je gaat in beroep. Maar niet: we trekken ons er niets van aan, we leggen ze gewoon naast ons neer. Toch gebeurde dat. Die independente houding wroette door ons kerkelijk leven heen, in de jaren '60.

Wat er nog meer aan de orde was

Ik zei al: afwijking van de **confes-**sie is geen geïsoleerd gebeuren. Dat heeft gevolgen en grijpt om zich heen. Het is fundamentele **een-**heidsverbreking. Er ontstaat een sfeer waarin de houding tegen heel de confessie en de binding daaraan onder druk komt te staan.

Er **kunnen** ook op andere punten **af-**wijkingen komen. Die kwamen er. In Kampen werden leringen **uitge-**dragen over de wet van God, **toege-**spitst op het vierde gebod, die in strijd kwamen met ons belijden. In het blad Opbouw werd de mening uitgesproken, dat de openbare geloofsbelijdenis in de kerk alleen een instemmen is met de 12 **artike-**len, de Apostolische Geloofsbelijdenis. Een gedachte, die door meerdere predikanten werd **overgeno-**men. Stel je voor, je leeft in die tijd en maakt een kerkdienst mee waarin jonge mensen belijdenis doen

van hun geloof, bij een **predikant/kerkeraad** die deze mening is toegedaan. Je zult daar zelf staan! Je zoon of dochter zal daar staan! Wat gebeurt er dan? Waarop wordt dan ja gezegd? Er heerst op z'n minst onduidelijkheid en verwarring. Is dat vroom tegenover de Here – om de omvang en de precieze inhoud van de leer van de zaligheid in de mist te zetten?

Het ging in de jaren '60 niet om kleine dingen.

Nog een greep. Er waren vrije gereformeerde kerken in die jaren. In Rijsbergen en in Wolvega. Voorangangers uit onze kerken gingen ook daar wel voor. In Wolvega was een open avondmaalstafel. Dat is een diep ingrijpende zaak. Je krijgt dan namelijk een heel ander kerktype. De avondmaalsviering baseert zich niet meer op de instemming met de leer en wortelt niet meer in de eenheid van het beleden geloof. Het gaat immers om individuele religieuze consumptie. Ook de **tuchttoefening**, die in de gereformeerde kerken zo nauw verbonden is aan en verweven met het avondmaal, is z'n basis kwijt. Geen geringe zaak dus. Stel je nu voor: in een van onze kerken is een broeder gecensureerd. Hij mag geen avondmaal vieren. Zijn predikant is hem dat met een ouderling wezen vertellen. De broeder pakt op een zondag z'n auto en rijdt naar Wolvega. Voorganger in de dienst is zijn eigen predikant! Er wordt avondmaal gevierd. Een open avondmaal. De broeder staat op en gaat. Hij zit bij z'n eigen dominee aan tafel, wat in z'n thuiskerk niet kan. Daar staat de broeder onder de kerkelijke tucht. Dit is in werkelijkheid voor zover ik weet nooit gebeurd. Maar het had kunnen gebeuren. De mogelijkheid was er. En daarmee de ruimte om een spel te spelen met het avondmaal en met de tucht! De waarachtigheid van het omgaan met de dingen die de Here ons geeft, was in geding.

Nog een voorval. In de jaren '60 werd aan theologische studenten aan de Hogeschool in Kampen op

college door een van de docenten voorgehouden: onderteken later nooit het ondertekeningsformulier voor predikanten. U steekt uw hoofd in de strop. Dat is een particuliere uitspraak. Geen officiële kerkelijke uitspraak. Dat weet ik. Maar dan toch wel van een docent in functie aan de opleiding tot de dienst van het Woord. En het was geen slip van de tong. Het tekent de sfeer en de geest waarin de bekende en beruchte Open Brief van 31 oktober 1966 (er moest blijkbaar hervormd worden!) verscheen. Deze brief verwoordde kernachtig waar het om ging. Er werd afscheid genomen van de Vrijmaking als kerkinformatie. Het was een interne ruzie, die bijgelegd moest worden. Er moest een andere manier van denken komen. We moesten naar 'een niveau van denken in wereldproporties'. In dat denken past het niet meer om bij de gereformeerde belijdenisgeschriftente blijven leven met de gedachte, dat je dan echt katholiek bezig bent in de ruimte van de christelijke kerk van de eeuwen. Want, zo zegt de Open Brief, ieder vraagt zich af 'of het historische fundament van de Nederlandse Gereformeerde Kerken (NB! onze Gereformeerde Kerken toen, niet de later ontstane Ned. Geref. Kerken!) ook samenvalt met het fundament van de heilige, algemene Christelijke Kerk'.

Feiten en gegevens

Er zouden nog een heleboel feiten en gegevens te melden en te bespreken zijn. De Generale Synode van Rotterdam-Delfshaven 1964, waar de schorsing van ds. A. v.d. Ziel van Groningen-Zuid aan de orde kwam. Deze predikant wilde tegen zijn kerkeraad in samenspreken met de synodale kerk ter plaatse. De uitspraak daarover met de 14-13 stemverhouding en alle commotie daarna.

De G.S. Amersfoort-West 1967, die ds. Schoep niet ontving als afgevaardigde en de Open Brief in een officiële kerkelijke uitspraak

veroordeelde.

Cruciale zaken in de jaren '60!

Ik verwijs graag naar de daarover te vinden documentatie in:

- W.G. de Vries, *De Vrijmaking in het vuur*, Ermelo 1990;
- Ds. C.G. Bos/drs. W.A.E. Brink-Blijdorp, *Nieuwe Nederlandse Kerkgeschiedenis II*, Barneveld 1994.

Voor vandaag

Wat leren we voor vandaag?

Dat de vrijheid van de kerk er is en blijft in het gebonden zijn aan Gods Woord en in het verlengde daarvan aan de leer van de kerk. Dat leervrijheid voor de dominee hoordwang betekent voor de gemeente.

Dat het onderhouden van de kerkorde een geestelijke zaak is: uw ja zij ja en uw nee nee.

Dat we ook vandaag blij zullen zijn met onze belijdenis.

Daarover tenslotte enkele aandachtspunten.

Is een confessie wel nodig? Groen van Prinsterer zei eens: heb je geen confessie, geen akkoord van gemeenschap, dan is er ook geen geloofsbepaling, krijg je verwarring, onderwerping aan gevoelens van geestelijken en geleerden: een **duizendhoofdig** pausdom.

Er is voor de kerk een opdracht tot belijden, voor God en voor de mensen: **Matt. 10 : 32; 1 Tim. 3 : 15; 1 Petr. 3 : 15.**

Wat is belijden? Hetzelfde zeggen. Naspreken. Samenvattend weergeven wat we onze God horen zeggen.

Dat staat vast en kun je vastleggen: Judas : 3.

Is altijd hetzelfde zeggen niet saai? Blijdschap valt graag in herhaling.

Dat begint al bij een mooi doelpunt voor de tv. Belijden is blij werk: het **loffer** van onze lippen (Hebr. 13 : 15).

Belijden is ook leven met God, leven in zijn verbond met ons. Leven met zijn JA brengt ons AMEN te voorschijn (2 Kor. 1 : 20).

'WIE DIT DOEN, ZULLEN EEN OORDEEL OVER ZICH BRENGEN'

J.B. Klautke promoveert op het 'Recht van Opstand'

Hoe reageer je, als je door de overheid onderdrukt wordt? Mag je dan protesteren? En, als dat niet helpt, mag je dan zo'n regering afzetten, desnoods met geweld? Dit zijn de vragen naar het recht van opstand. Heeft een christen het recht om zich te verzetten tegen overheden, die boven hem staan? De spanning, waarin deze vraag altijd besproken is, wordt voornamelijk bepaald door Rom. 13,1-7. In de eerste verzen schrijft Paulus: *'Ieder mens moet zich onderwerpen aan de overheden die boven hem staan. Want er is geen overheid dan door God en die er zijn, zijn door God gesteld. Wie zich dus tegen de overheid verzet, wederstaat de instelling Gods, en wie dit doet, zullen een oordeel over zich brengen'* (1-2). Deze overheid staat in dienst van God, en draagt het zwaard om het kwaad te straffen (3-4). Moeten christenen zich altijd conformeren aan deze overheid of mogen zij zich verzetten? En als zij dat doen, mogen zij dan de wapens uit de kast halen? Een spannende vraag...

Nederland-Duitsland

Een spannende vraag, waar in de geschiedenis veel over nagedacht is. Dat is de eerste indruk die het lijvige proefschrift van Jürgen-Burkhard Klautke (1954) achterlaat. Klautke heeft vanaf 1980 aan dit promotieonderzoek gewerkt. In 1978 was hij al naar Nederland gekomen om aan de V.U. te studeren. Toen *switchte* hij naar de Theologische Universiteit in Kampen voor zijn promotie. Een aantal jaren werkte hij daaraan onder leiding van zijn promotor, prof. dr. J. Douma. In 1986 keerde hij terug naar Duitsland.

Daar combineert hij sinds 1989 zijn studie met het doceren van ethiek aan de *Freie Theologische Akademie* in Giessen. Tussen deze opleiding en 'Kampen' bestaan al jarenlang contacten. Klautke is na zijn terugkeer met zijn gezin naar Duitsland lid gebleven van de gereformeerde kerk (vrijgemaakt) in Kampen, omdat hij zich niet bij de *Evangelische Kirche* in Duitsland wil aansluiten.

Vraagteken

Klautke schreef twee delen over het recht van verzet, met een gezamenlijke lengte van 903 pagina's. Op dit werk, *Recht auf Widerstand gegen die Obrigkeit?*, promoveerde hij 5 oktober jl. *cum laude* aan de Theologische Universiteit te Kampen.

In zijn boek bespreekt Klautke eerst de geschiedenis van het denken over dit recht van opstand van **Homerus** tot Kant. Vervolgens sluit hij af met een systematisch hoofdstuk, waarin de exegese en de implicaties van Rom.13,1-7 centraal staan.

Het vraagteken achter de titel is veelbetekend. In zijn historische beschrijving, laat Klautke zien, hoe christenen met deze vraag echt geworsteld hebben. De opvattingen liepen sterk uiteen. **Sommigen** wazen gewapend verzet onder alle omstandigheden van de hand. Anderen vonden dit onder voorwaarden toelaatbaar. Voor ons bestaan is de vraag, of wij onze overheid (gewapend) mogen bestrijden, niet **aan** de orde. Daarvoor leven we al te lang in een parlementaire democratie. Maar denk eens aan de gereformeerden in de tijd van de 80-jarige oorlog. Mochten zij nu wel of niet mee-

Aan de Broederweg

vechten tegen de Spaanse koning? Het vraagteken funktioneert niet alleen in de historische beschrijving. Klautke sluit zijn omvangrijke studie af met een systematisch-exegesisch deel: hoe moeten we nu zelf dit recht van opstand vanuit Romeinen 13 beoordelen?

Promotie

Tijdens de promotieplechtigheid zelf kregen zes hoogleraren de gelegenheid om kritische opmerkingen te maken bij Klautke's boek. De waardering voor het boek ('een standaardwerk, waar niemand om heen kan, die zich in dit onderwerp verdiept'), met de enorme hoeveelheid aan bronnenmateriaal was groot. Ook is Klautke er volgens zijn promotor, prof. dr. J. Dourna, in geslaagd om van al die gegevens een glashelder verhaal te maken: 'Het leest als de krant.'

De kritiek spitste zich toe op twee punten. Een aantal opponenten wees op onjuistheden of missers in het historisch deel. En dat was niet verrassend, omdat een dissertatie op zo'n breed historisch terrein, natuurlijk een kwetsbare flank heeft. Altijd kunnen deskundigen wijzen op literatuur, die de **promovendus** voor een bepaald tijdvak, niet had mogen missen. De andere kritische lijn had betrekking op de structuur van het boek. Klautke presenteert zijn boek als een systematisch onderzoek, waarin hij antwoord wil geven op de vraag of een opstand tegen de overheid 'mag'. Maar het grootste deel van zijn boek is een historische schets van opvattingen uit het verleden over dit onderwerp. De kritiek luidde, dat de samenhang tussen de vraag, hoe wij nu over het recht

van opstand moeten denken en deze historische opvattingen, in het boek niet zo helder is. Dat wordt versterkt door het feit, dat het historisch deel loopt tot Kant, terwijl Klautke in zijn laatste hoofdstuk eigenlijk alleen met moderne exegeten discussieert.

Mag het wel of niet?

Na dit verslag van de promotie zit de lezer nog steeds in spanning: mag het nu wel of niet? In zijn laatste hoofdstuk bespreekt Klautke moderne exegeten en hun uitleg van Rom. 13. Zij zijn van mening, dat deze passage niet meer op moderne regeringsvormen van toepassing is. Klautke verzet zich daartegen. Romeinen 13 is nog steeds van kracht. Dit bepaalt ook zijn eigen antwoord op de vraag, of verzet tegen de overheid geoorloofd is: Nee, tenzij... Niemand kan om Rom. 13,2, waarin Paulus het verzet tegen de overheid verbiedt, heen. Toch is niet elk gewapend verzet uitgesloten. De Bijbel verbiedt niet elke vorm van geweld. Verder staat ook de overheid onder Gods wet en dit bepaalt haar doel: zij moet het goede bevorderen en het kwade wreken. Als een overheid het recht met de voeten treedt en ontaardt in een meedogenloze tirannie, dan kan gewapend verzet geoorloofd zijn. Volgens Klautke is dit verzet echter alleen toegestaan als laatste mogelijkheid, als alle grondwettelijke middelen uitgeput zijn. Ook moet aan strikte voorwaarden voldaan worden. Er moet sprake zijn van een duidelijke kloof tussen het recht en de machtsuitoefening van de overheid. Verder moet met het uitschakelen van de machthebber minder bloed vergoten worden dan onder voortzetting van het regime. Tenslotte moet de coup kans van slagen hebben. Maar voor alles wijst Klautke op het belang van het gebed voor de overheid (624). Want in dat gebed kan de gemeente vragen, of God hen voor ontsporingen van de macht wil behoeden.

Onderscheiden

Het proefschrift is een vemijking van de gereformeerde ethiek. In het historisch deel zijn veel nieuwe bronnen aangeboord over het recht van opstand en de manier van exegetiseren. Als lezer kom je onder de indruk van de inzet, waarmee gelovigen in het verleden met vragen geworsteld hebben, en hoe serieus ze daarin de Schrift betrokken. Ook het laatste systematische hoofdstuk is een gaaf stuk ethische reflectie. Klautke maakt expliciet, hoe naast Rom. 13 allerlei andere overwegingen een legitieme rol spelen. Hoe betrek je b.v. passages uit het Oude Testament in je bespreking en hoe kom je tot een systematisch eindoordeel? Ook de *eigen evaluatie* speelt hier een rol. Een voorbeeld daarvan is concretisering van het gegeven dat God een *doel* heeft met de overheid. Wij moeten beoordelen of een concrete regering aan dat doel beantwoordt. Achter deze overwegingen ligt overigens een element dat nooit kan ontbreken in de ethiek: de kunst van het zorgvuldig afwegen van alle elementen (wat in de Engelse literatuur 'discernment' wordt genoemd).

Derde Rijk

Een paar kritische vragen wil ik tenslotte toespitsen op de geringe rol die de zwarte bladzijde van deze eeuw, het Derde Rijk, in het boek speelt. Wel wordt door Klautke vaak verwezen naar het Hitler-tijdperk. Hij laat zien, hoe dit Nationaal-socialisme als een schaduw

over het spreken over overheidsgezag hangt. Veel theologen willen, volgens Klautke, na de oorlog niet meer weten van overheidsgezag dat van God komt.

Klautke blijft, ondanks felle kritiek op Hitler (610), toch vasthouden aan de klassieke lijn dat de overheid door God gegeven en door Hem begrensd is. In zijn laatste, systematische hoofdstuk bestrijdt hij auteurs als Barth en Dibelius die, onder invloed van de oorlogsjaren, minder stellig spreken over dit 'van Godswege'. Ik vraag me af, of Klautke deze reacties op Hitler-tijdperk wel een 'fair trial' geeft, en genoeg rekening houdt met de historische context waarin zij theologiseerden.

Dat vraag ik me ook af bij zijn eerste hoofdstuk. Daarin passeren enkele representanten van de Frankfurter Schule de revue. Deze beweging verzette zich met haar *maatschappij-kritiek* tegen de gevestigde orde. Een van de *faktoren*, die dit denken stimuleerden, was het mislukken van die orde in de oorlogsjaren. Klautke betreft dit nauwelijks in zijn oordeel. Adorno en Horkheimer fungeren nu als kop van Jut, zonder dat die mislukte orde in het oordeel betrokken wordt. Ook veronderstelt Klautke in zijn inleiding te snel, dat de lezer bij het woord Kritische Theorie (het denken van Adorno en Horkheimer) zijn negatieve associaties deelt. Ik vraag me af, of hij geen enkele waardering kan opbrengen voor sommige ontwikkelingen, die uit dit denken voortgekomen zijn. Ik zou de stelling willen verdedigen, dat er ver-

VAN RIETSCHOTEN
BOEKHANDEL
Keizerswaard 8 winkelcentrum
3078 Rotterdam 'Groot IJsselmonde'
Uw boekenbestellijn: **010-4820488**

band bestaat tussen het denken van de Frankfurter Schule en het feit dat er nu in Kampen ook een student plaatsneemt in de geschillencommissie voor de examens (waarom deze Wirkungsgeschiede een periode van 30 jaar nodig had, vergt nader onderzoek).

Een derde vraag, die ook het 'Derde Rijk' betreft: zou het systematisch deel niet overtuigender zijn, als de auteur met een eigen toetsing van het 'Derde Rijk' gekomen was? Hij had de *passiviteit* van de meeste Duitse christenen dan kunnen vergelijken met het verzet van Bonhoeffer en Barth. Bovendien had hij zo zijn randvoorwaarden voor het recht op opstand kunnen toetsen aan de praktijk: waren de schaarse pogingen tot 'tirannenmoord' gerechtvaardigd en hoe 'werken' theoretische voorwaarden in de praktijk?

Maar deze vragen zijn misschien buiten de orde. Het historisch deel stopt bij Kant en zelfs met die beperking is het boek van Klautke een omvangrijk meesterwerk.

N.a.v. Jürgen-Burkhard Klautke, *Recht auf Widerstand gegen die Obrigkeit? Eine systematisch-theologische Untersuchung zu den Bestreitungs- und Rechtfertigungsbemühungen von Gewaltanwendung gegen die weltliche Macht (bis zum 18. Jahrhundert)*, Kampen: Kok 1994.

Hetzelfde geloven als de apostelen

In *Nader Bekeken* van september 1994, schrijft dr. A.N. Hendriks over de eenheid van het ware geloof. Waarom ging het bij de Vrijmaking? Ten diepste daarom, dat we wilden blijven bij de leer van de apostelen en bij die leer alleen. Daarin ging het om iets dat wézenlijk is voor de kerk. Dat gold ook in de moeiten van 1967. En dat geldt ook vandaag bij het zoeken van kerkelijke eenheid met andere gereformeerden:

De Vrijmaking beoogde niet een nieuwe kerkgemeenschap te stichten. Haar oogmerk was de *wederkeer* of *terugkeer* tot de aloude gereformeerde kerkgemeenschap, tot de gehoorzaamheid aan Gods Woord en tot de trouw aan de gereformeerde confessie. Men maakte zich vrij, om apostolische kerk te blijven, een kerk die volhardt bij het onderwijs van de apostelen (vgl. Hand. 2 : 42). Velen gingen de moeilijke weg van vrijmaking, omdat zij wisten: Christus' kerk is voor alles een apostolische kerk.

Eenheid in de waarheid

Hoezeer de apostoliciteit wezenlijk is voor de kerk, blijkt uit de manier waarop in antwoord 54 van de Heidelbergse Catechismus de eenheid van de kerk beleden wordt. Er wordt immers gezegd dat de Zoon van God zijn gemeente vergadert 'in eenheid van het ware geloof'. Onmiskenbaar keert ons leerboek ook hier zich weer tegen twee fronten. Allereerst tegen het roomse, dat de eenheid van de kerk zag belichaamd in de paus en het kerkelijk apparaat. Vervolgens tegen het

Daartegenover heeft de kerk van de Reformatie beleden, dat de eenheid van de kerk bestaat in het één zijn in het ware geloof. De kerk is één, doordat en voorzover zij het eens is met de apostelen. De apostoliciteit is de beheersende component van haar eenheid. Calvijn zegt in zijn Institutie, dat de gemeenschap van de kerk door twee banden wordt samengehouden, namelijk door de eenstemmigheid in de gezonde leer, en door de broederlijke liefde. Maar de eerste band heeft voor hem heel duidelijk prioriteit. Want hij voegt er dadelijk aan toe: 'Maar ook dit moet men opmerken, dat deze gemeenschap der liefde zo hangt aan de eenheid des geloofs, dat de laatste het begin, het einde, kortom, de enige regel der eerste moet zijn' (Inst. IV,2,5).

(...)

Eenheid in de waarheid, dát is de kern van Calvijns oecumenisch streven geweest. Steeds heeft de reformator van Genève de *doctrina*, de leer, als de zaak gezien, waarvoor men zich moet inzetten wanneer het gaat om de eenheid van de kerk. In de *Acte van Vrijmaking of Wederkeer* wordt deze Schriftuurlijke lijn (eenheid in de waarheid) krachtig doorgetrokken, wanneer verklaard wordt 'gemeenschap te willen oefenen met allen, die in de eenigheid der leer, welke naar den Woorde Gods is, met ons willen leven of gaan leven...'

(...)

Hoeveel onderlinge verwijdering er in de Gereformeerde Kerken vóór de Vrijmaking ook was, het ging in de Vrijmaking onmiskenbaar om de strijd voor de *apostoli-*

citeit van de kerk. Men maakte zich vrij van leerstellige en kerkrechtelijke bindingen, om te blijven bij de leer van de apostelen. Ook de moeiten, die zich in de jaren 60 in onze kerken voordeden, zijn niet enkel terug te voeren op een gebrek aan liefde en saamhorigheid. Ten diepste speelde ook toen de *apostoliciteit* van de kerk, de belijdenis dat Christus zijn gemeente vergadert in de eenheid van het ware geloof. Wie de moeite neemt om de Acta van de synoden van Amersfoort-West 1967 en Hoogeveen 1969 erop na te lezen, zal ontdekken, dat het ook in deze jaren ging om de leer en de gereformeerde kerkregering.

Deze zaken zijn nog steeds in geding met betrekking tot de Nederlands Gereformeerde Kerken.

(...)

Het is goed, wanneer in contacten verkeerde beeldvorming wordt opgeruimd, en men elkaar herkent als mensen die het Woord van de Here liefhebben. Maar de grote oecumenische stappen zet men, wanneer men vanuit de liefde van Christus over de verschillen spreekt. Paulus zei openlijk wat hij tegen Kefas had (vgl. Gal. 2 : 11). En zo werd de eenheid hersteld.

(...)

Echt verder komen wij, wanneer wij elkaar gaan vinden bij het allerheiligste geloof dat ons is overgeleverd, en bij de binding daaraan.

Als wij elkaar daar vinden, zal er nog veel 'menselijk puin' te ruimen zijn. Maar voor dat ruimen mogen wij schuilen bij de kracht van Christus, waardoor wij alles vermogen (vgl. Filip. 4 : 13).

Bij al het spreken over menselijke zwakheden zullen wij de oecumenische weg moeten blijven zien, de weg van antwoord 54 van de Heidelbergse Catechismus: Christus vergadert zijn gemeente 'in eenheid van het ware geloof'!

Gezin en school: aansluiting of kortsluiting?

In Credo van september 1994 schreef

L. Kramer over de banden tussen gezin en school. Vroeger waren die heel nauw:

Niet alleen kennisoverdracht

De sterke betrokkenheid bij de school kwam voort uit het besef, dat voor de geestelijke toerusting van het kind christelijk onderwijs van onschatbare waarde is. De vorming van een kind bestaat immers niet alleen uit het verzamelen en vermeerderen van kennis. Van de christelijke school mag worden verwacht, dat men zich naast de kennisoverdracht ook bezig houdt met de geloofsoverdracht.

Dit laatste moet onder andere tot uitdrukking worden gebracht in:

- de plaats die de Bijbel, het gebed en het christelijk lied op school innemen,
- de sfeer in de school en de manier van omgaan met elkaar,
- de keuze van leerstof en methoden,
- de plaats van vrijheid en gezag in de school: het kind leert bijbelse waarden en normen,
- het begeleiden van de **kinderen**: liefde, wijsheid, geduld en aandacht voor de ontwikkeling van het individuele kind,
- eerbied voor de Schepper en daarom ook voor het geschapene,
- het gericht zijn op het perspectief van Gods Koninkrijk en de vernieuwing van het leven.

Later is op veel bijzondere scholen het christelijk karakter veranderd. Onderwijzers en leraren denken soms totaal anders dan hun besturen. Sommige leerkrachten zijn nauwelijks nog kerkelijk meelevend. Ook ouders hebben soms nog maar weinig band met kerk en geloof.

Zorgen

Wanneer op scholen de Bijbel als norm wordt losgelaten, is het begrijpelijk dat positief-christelijke ouders in zorg raken over de inhoudelijke kant van het onderwijs dat aan hun **kind** gegeven wordt. Als je kind naar school gaat, sta je soms immers een stukje van de **opvoe-**

dingsverantwoordelijkheid aan anderen af. Vanouds was het zo, dat je wist, dat het onderwijs op de christelijke school in het verlengde lag van de opvoeding thuis. Nu er meer dan eens sprake is van 'kortsluiting', in plaats van aansluiting met wat ouders voorstaan, wordt soms de vraag gesteld: wat moeten wij als ouders doen? De ervaring leert dan, dat er nauwelijks **alternatieven** zijn:

- Wanneer er in één plaats meerdere christelijke scholen zijn, bestaat de mogelijkheid om die school te **kies**en waarin ouders hun overtuiging het meest herkennen,
- Soms bevindt zich in de buurt een confessionele school (Gereformeerd-vrijgemaakte of een reformatorische school). Deze scholen zijn wat de christelijke identiteit aangaat, voluit betrouwbaar. Vaak is echter de praktijk dat deze scholen alleen toegankelijk zijn voor kinderen uit eigen **kring**.

Welke weg er echter gekozen wordt, christen-ouders hebben de plicht – dat hebben zij immers bij de doop beloofd! – om hun **kinderen** te onderwijzen en te laten onderwijzen in de waarheid van God. In het verlengde van deze belofte dienen zij het onderwijs van de kinderen nauwgezet te volgen en mee te leven met het gebeuren op school. Wanneer er dan twijfels bestaan over de christelijke identiteit van de school, dan moet het personeel daarover benaderd worden. Nog beter is het om de kans aan te grijpen om dit op de ledenvergadering van de school aan de orde te stellen. Bestuur en **directie** kunnen dan aangesproken worden op de grondslagen de statuten van de school. En als dit samen met andere verontruste ouders gedaan kan worden, sta je sterker!

Gezin

We hebben geconstateerd, dat in onze tijd de school lang niet altijd meer een verlengstuk is van het gezin. Dit moet voor ouders een

krachtige aansporing zijn om de geloofsvorming van de kinderen in het gezin met alle mogelijke middelen aan te grijpen. Voor **gezamenlijk** bijbellezen, bidden en zingen dient er elke dag ruimschoots tijd te worden uitgetrokken. Ook zal er met de kinderen over het geloof en de betekenis van het geloof gesproken dienen te worden. Tevens vraagt dit een bezinning van de ouders op hun eigen geloof. Hebben zij zelf een levende band met de Here?

Hoe waardevol het ook mag zijn dat kinderen een **positief-christelijke** school bezoeken, als zij opgroeien in een gezin, waarin zij merken hoe groot voor de ouders de waarde en de rijkdom van het christelijk geloof is, zal hun dit altijd bijblijven!

No nonsense

Prof. dr. G. **Dekker** tekent in het ***Centraal Weekblad*** van 7 oktober het zakelijk karakter van onze cultuur. We leggen tegenwoordig sterke nadruk op zakelijk handelen, zonder naar de diepere dingen te vragen. Pragmatisme noemt men dat. Of no nonsense.

Velen denken dat het er tegenwoordig pragmatischeren zakelijker aan toegaat. We doelen dan op het diep ingrijpende proces van functionaliteit in onze samenleving. Van **Peursen** heeft er in zijn boeiende studie ***Strategie van de cultuur*** op gewezen, dat wij ons op het ogenblik bevinden in een overgangssituatie van een ontologische naar een functionele cultuur. In een ontologische cultuur vragen we vooral naar het **wezen** van de dingen, naar het **zijn**, naar het **wat**, en in een functionele cultuur vragen we in de eerste plaats naar de werking van de dingen, naar de **zin**, naar het **hoe**. Het gaat dus om een veranderende houding van de mensen tegenover het **(samen)leven** en tegenover de verschijnselen in dat leven. De eerste vraag die we aan alles om ons heen stellen is niet: wat is dit, maar: wat doet het, waarvoor dient het, wat

voor nut heeft het? Niet dat die vragen altijd zo gesteld worden, maar wel dat het een houding van ons wordt en dat het onze benadering van de werkelijkheid bepaalt.

Dat heeft ook gevolgen voor onze houding tegenover kerk en godsdienst:

Deze veranderende houding tegenover de wereld om ons heen heeft ook consequenties voor het kerkelijk en godsdienstig leven. Ook met betrekking tot de kerk en kerkelijke verschijnselen vragen velen niet in de eerste plaats naar het **wezen**, maar naar het **nut**, het **doel**. Vanuit die houding heeft de kerk geen doel of betekenis in zichzelf en voelt men dus ook niet de noodzaak om de kerk als zodanig in stand te (helpen) houden. Neen, de kerk moet ergens voor dienen: voor de ondersteuning van mijn geloof, voor de instandhouding van bepaalde waarden of voor een bepaald optreden in de wereld. Maar als ze voor mij niet **dát** nut heeft, dan heb ik er ook geen boodschap aan.

En met de godsdienst of het geloof is het al niet anders. Vooral bij veel jongeren komt men deze houding tegen: zij hebben niets tegen het geloof, maar zij zien niet wat het nut ervan is en dus zijn ze ook niet bereid zich er aan te binden.

We kunnen het ook anders uitdrukken. In toenemende mate is er een instrumentele opvatting over en houding tegenover kerk en godsdienst: de mensen binden zich aan godsdienst en kerk alleen als ze ervaren dat deze van nut zijn voor hun leven. Als de kerk **dát** niet kan aantonen of hen daarvan niet kan overtuigen, dan zal een beroep op hun meeleven of meewerken weinig kans van slagen hebben.

U DE KERKEN

Baarn * *Scriba*: M.M.D. Karsemeijer, Corn. Dopperlaan 12,3741 GJ, ☎ (02154) 17922 (p. 104).

PERSBERICHT

Studiedag op EH over 'opvoedingsproblemen'

Op 28 oktober a.s. houdt de Evang. Hogeschool een studiedag over de toenemende opvoedingsproblemen bij adolescenten, waarmee veel ouders en docenten geconfronteerd worden. Er zijn drie sprekers voor deze studiedag die én deskundig zijn op hun gebied én bewogen zijn met deze jongeren en hun omgeving. Drs. R. **Lieffijn** (pedagoog) bespreekt in zijn lezing ***Studeren onder invloed*** de rol van het gezin met het oog op de problemen van de adolescent. Mw. drs. J. **Verkade** (psycholoog) gaat in haar bijdrage ***Was ik maar een wingerd...***, in op de psychologie van de adolescent. Tenslotte bespreekt J. **Janssen** (maatschappelijk werker en praktijkbegeleider) onder de titel ***Je komt er wel uit!***, de situatie als eenmaal de problemen zijn ontstaan in de ontwikkeling en/of **thuisituaties** van de adolescent. Er is tussen de lezingen door een **casusbespreking** en een forumdiscussie. De studiedag staat onder leiding van mw. drs. E.J. van Dijk, docente psychologie aan de EH. De studiedag vindt plaats in het EH-gebouw, Drentsestraat 1, Amersfoort en begint om 15.00 tot ongeveer 21.00 uur. Toegangsprijs is f 15,- incl. syllabus. Voor **koffie/thee** wordt gezorgd. Soep is verkrijgbaar, maar u dient uw eigen broodpakket mee te nemen. (telefonische) opgave wordt zeer op prijs gesteld. **Uitnodiging pers:** Ook als pers bent u van harte welkom tijdens deze bijeenkomst. Meer informatie: de heer R.P. Plattel (dir. alg. zaken) = (033) 621731.

